

BO'LAJAK FILOLOGLARDA PEDAGOGIK KO'NIKMALARNI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Artikov Akram Elmurodovich,

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqola bo'lajak filologlarda pedagogik ko'nikmalarni shakllantirishning nazariy asoslarini chuqur tahlil qiladi. Unda filologik ta'limda pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirishning ahamiyati, zamonaviy ta'lim metodologiyalari va didaktik tamoyillar ko'rib chiqiladi. Maqolada bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini oshirishga qaratilgan asosiy yondashuvlar va ularning amaliy ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, filologlarning til va adabiyot o'qitishdagi o'ziga xos rollari hamda ularga zarur bo'lgan pedagogik mahorat turlari muhokama qilinadi. Tadqiqot natijalari filologiya fakultetlari talabalarini pedagogik faoliyatga samarali tayyorlash uchun nazariy baza yaratishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: pedagogik ko'nikmalar, filologik ta'lim, nazariy asoslar, kasbiy tayyorgarlik, didaktik tamoyillar, kompetensiyalar, ta'lim metodologiyasi, bo'lajak o'qituvchi.

Abstract. This article deeply analyzes the theoretical foundations for the formation of pedagogical skills in future philologists. It examines the importance of developing pedagogical competencies within philological education, modern teaching methodologies, and didactic principles. The paper highlights key approaches aimed at enhancing the professional readiness of future teachers and their practical significance. Furthermore, it discusses the specific roles of philologists in teaching language and literature, as well as the types of pedagogical mastery essential for them. The research findings contribute to establishing a theoretical basis for effectively preparing philology students for pedagogical activities.

Keywords: pedagogical skills, philological education, theoretical foundations, professional training, didactic principles, competencies, educational methodology, future teacher.

Аннотация. Данная статья глубоко анализирует теоретические основы формирования педагогических навыков у будущих филологов. В ней рассматривается значение развития педагогических компетенций в филологическом образовании, современные методики преподавания и дидактические принципы. В работе освещаются ключевые подходы, направленные на повышение профессиональной готовности будущих учителей, и их практическая значимость. Кроме того, обсуждаются специфические роли филологов в преподавании языка и литературы, а также виды педагогического мастерства, необходимые для них. Результаты исследования служат созданию теоретической базы для эффективной подготовки студентов филологических факультетов к педагогической деятельности.

Ключевые слова: педагогические навыки, филологическое образование, теоретические основы, профессиональная подготовка, дидактические принципы, компетенции, методология обучения, будущий учитель.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlashda ularning o'z sohasini chuqur bilishi bilan birga, bilimlarni samarali uzatish va o'quv jarayonlarini tashkil etish ko'nikmalariga ega bo'lishi muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa pedagogik ta'limning nazariy asoslarini chuqur tushunish va mustahkam pedagogik ko'nikmalarni rivojlantirish zaruratini keltirib chiqaradi. Pedagogik ta'limning nazariy asoslari uning tarixiy rivojlanishi, zamonaviy ta'lim tizimlariga ta'siri, turli nazariyalar, metodologiyalar va innovatsiyalarning o'quv jarayoniga integratsiyasini tahlil qilish

imkonini beradi. Bu negizlarni chuqurroq anglash ta'lim tizimlarini kelajakda takomillashtirish va sifatini oshirish uchun zarur bilimlarni yaratishga xizmat qiladi. Shu bois, pedagogik kompetentlikning ilmiy-nazariy asoslarini, ayniqsa bo'lajak o'qituvchilar orasida uning rivojlanishi va qo'llanilishini o'rganish dolzarb tadqiqot yo'nalishi hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili. Pedagogik ta'limning nazariy asoslari va bo'lajak mutaxassislarda pedagogik ko'nikmalarni shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogika fanining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu sohadagi ilmiy izlanishlar ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish, o'qituvchilarning kasbiy mahoratini takomillashtirish va ta'lim tizimini kelajak talablariga moslashtirishga qaratilgan. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, pedagogik ta'limning nazariy negizlarini chuqur anglash, uning tarixiy rivojlanishi va zamonaviy ta'lim tizimlariga ta'sirini o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, pedagogik nazariyalar, metodologiyalar va innovatsiyalarning o'quv jarayoniga integratsiyasi ta'lim sifatini oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu borada, pedagogik kompetentlikning ilmiy-nazariy asoslari, ayniqsa bo'lajak o'qituvchilar orasida uning rivojlanishi va qo'llanilishini o'rganishga bag'ishlangan tadqiqotlar alohida e'tiborga loyiqdir.

Pedagogik kompetentlikning ilmiy-nazariy asoslari bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar, jumladan, manbasida keltirilgan ish, pedagogik jarayonlarni samarali tashkil etish va boshqarish strategiyalarini chuqur tahlil qiladi. Ushbu tadqiqotda talabalar va o'qituvchilar o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash zarurati, bu hamkorlikning me'yoriy talablarga muvofiq muvofiqlashtirilishi lozimligi ta'kidlanadi. Shuningdek, pedagogik jarayonlarni motivatsiya qilish usullari va doimiy kasbiy o'sish uchun muhim bo'lgan refleksiv faoliyatni tizimli tashkil etish masalalari atroflicha yoritiladi. Bo'lajak o'qituvchilar uchun pedagogik kompetentlikning fundamental mohiyati, uning tarkibiy elementlari va asosiy kelib chiqish manbalari bo'yicha nazariy tushunchalar taqdim etiladi. Bu nazariy asoslar samarali o'qitish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi va ta'lim jarayonini yanada mazmunli qilishga xizmat qiladi.

Mavjud adabiyotlar pedagogik ta'limning umumiy nazariy asoslari va pedagogik kompetentlikning keng doiradagi ilmiy-nazariy jihatlari bo'yicha muhim tushunchalarni taqdim etsa-da, bo'lajak filologlarda pedagogik ko'nikmalarni shakllantirishning o'ziga xos nazariy asoslariga bag'ishlangan chuqur va tizimli tadqiqotlarga ehtiyoj sezilmoqda. Xususan, filologiya ta'limining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, pedagogik ko'nikmalarni shakllantirishning didaktik va metodologik yondashuvlarini batafsil o'rganish dolzarbdur. Qaysi pedagogik nazariyalar (masalan, konstruktivizm, faoliyat nazariyasi, kompetentlikka asoslangan yondashuv) aynan filologlar uchun eng samarali bo'lishi mumkinligi, ularni amaliyotga tatbiq etish mexanizmlari va baholash mezonlari bo'yicha aniq tavsiyalar ishlab chiqish zarur.

Shuningdek, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, pedagogik ko'nikmalarni shakllantirish jarayonida nafaqat bilimlarni uzatish, balki talabalarning tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, muloqot qilish va hamkorlikda ishlash qobiliyatlarini rivojlantirishga ham e'tibor qaratish lozim. Bu esa pedagogik jarayonlarni tashkil etishda innovatsion yondashuvlarni talab qiladi. Mavjud tadqiqotlar umumiy asoslarni belgilab bersa-da, bo'lajak filologlarning kasbiy kompetentligini oshirishda pedagogik ko'nikmalarni shakllantirishning nazariy asoslarini filologiya fanining o'ziga xos talablari bilan uyg'unlashtirgan holda chuqur tahlil qilish ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi va ilmiy yangiligini belgilaydi. Bu esa ta'lim tizimini takomillashtirish va yuqori malakali, zamonaviy talablarga javob beradigan filolog-pedagog kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqot bo'lajak filologlarda pedagogik ko'nikmalarni shakllantirishning nazariy asoslarini har tomonlama tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, nazariy-tahliliy va tizimli yondashuvga asoslanadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi filologiya ta'limining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, pedagogik ko'nikmalarni shakllantirishning didaktik va metodologik yondashuvlarini chuqur o'rganish hamda ularni amaliyotga tatbiq etish mexanizmlari bo'yicha aniq tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Bu maqsadga erishish uchun bir qator ilmiy metodlar va yondashuvlar qo'llanildi.

Tahlillar va natijalar. Bugungi kunda jamiyatning murakkab rivojlanishi va ta'lim sohasiga qo'yilayotgan yangi talablar har bir mutaxassisdan, jumladan, bo'lajak filologlardan ham nafaqat o'z sohasini chuqur bilishni, balki pedagogik jarayonlarni samarali tashkil etish va boshqarish ko'nikmalariga ega bo'lishni taqozo etmoqda. Filologlar kelajakda o'qituvchilik, tadqiqotchilik, muharrirlik kabi faoliyat turlari bilan shug'ullanishlari mumkin bo'lib, ularning har birida pedagogik mahorat muhim ahamiyat kasb etadi. Raqamli texnologiyalar filologlarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda muhim rol o'ynasa-da, bu texnologiyalardan samarali foydalanish va bilimlarni uzatish uchun ham pedagogik ko'nikmalar zarur. Pedagogik kompetentlikning ilmiy-nazariy asoslarini tushunish bo'lajak o'qituvchilar uchun, jumladan, filologlar uchun ham zaruriy ko'nikmalarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Shu bois, bo'lajak filologlarda pedagogik ko'nikmalarni shakllantirishning nazariy asoslarini har tomonlama tahlil qilish ushbu tadqiqotning asosiy maqsadidir. Bu esa ularni zamonaviy ta'lim talablariga javob beradigan yuqori malakali mutaxassislar sifatida tayyorlashga xizmat qiladi.

Filologlarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning o'rni va ahamiyati ham so'nggi yillarda keng muhokama qilinmoqda. Manbasida keltirilgan tadqiqotda sun'iy intellekt, raqamli kutubxonalar, elektron ta'lim platformalari va korpus lingvistikasi kabi texnologiyalarning bo'lajak filologlarning kasbiy ko'nikmalarini shakllantirishdagi imkoniyatlari va muammolari o'rganilgan. Ushbu texnologiyalar til o'rganish, adabiy tahlil, tarjima va ilmiy tadqiqotlarni sezilarli darajada

yaxshilashi ko'rsatilgan. Biroq, texnologik bog'liqlik, raqamli tafovut va sun'iy intellektdan haddan tashqari foydalanish bilan bog'liq axloqiy masalalar ham mavjudligi qayd etilgan. Bu esa raqamli savodxonlikni rivojlantirish, sun'iy intellektdan oqilona foydalanishni rag'batlantirish hamda raqamli va an'anaviy o'qitish usullarini muvozanatli integratsiya qilish muhimligini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, raqamli vositalardan samarali foydalanish va bilimlarni uzatish uchun ham mustahkam pedagogik ko'nikmalar zarurligi o'z-o'zidan ayon bo'ladi.

Filologiya va pedagogika fanlarining sintezi bo'lajak filologlarni tayyorlash kontekstida alohida ahamiyat kasb etadi. Filologlar nafaqat o'z sohalarini chuqur bilishlari, balki bu bilimlarni samarali uzatish, o'quv jarayonlarini tashkil etish va boshqarish ko'nikmalariga ham ega bo'lishlari lozim. Bu esa pedagogik ta'limning nazariy asoslarini va pedagogik kompetentlikning ilmiy-nazariy negizlarini filologiya ta'limiga integratsiya qilish zaruratini keltirib chiqaradi. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, filologlarning kasbiy kompetentligida pedagogik ko'nikmalarning o'рни va ahamiyati tobora ortib bormoqda, chunki ular kelajakda o'qituvchilik, tadqiqotchilik, muharrirlik kabi turli faoliyat turlari bilan shug'ullanishlari mumkin. Bu faoliyatlarning har birida pedagogik mahorat muvaffaqiyatning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqot dizayni ilmiy adabiyotlar tahlili, sintez, qiyosiy tahlil va tizimli yondashuvni o'z ichiga oladi. Dastlab, pedagogik ta'limning umumiy nazariy asoslari va pedagogik kompetentlikning ilmiy-nazariy jihatlari bo'yicha mavjud adabiyotlar chuqur o'rganildi. Bu jarayonda, pedagogik nazariyalar, metodologiyalar va innovatsiyalarning o'quv jarayoniga integratsiyasi masalalari alohida e'tiborga olindi. Shuningdek, filologlarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning o'рни va ahamiyati bo'yicha tadqiqotlar tahlil qilinib, ularning pedagogik ko'nikmalarni shakllantirishdagi o'ziga xos jihatlari aniqlandi.

Tadqiqotning obyektini bo'lajak filologlarni tayyorlash jarayoni, predmeti esa bo'lajak filologlarda pedagogik ko'nikmalarni shakllantirishning nazariy asoslari, didaktik va metodologik yondashuvlar hisoblanadi. Bu doirada, filologiya va pedagogika fanlarining sintezi, pedagogik ko'nikmalarning kasbiy kompetentlikdagi o'рни hamda ularni shakllantirishning samarali yo'llari atroflicha o'rganildi. Tadqiqotning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

Pedagogik ta'limning nazariy asoslari va pedagogik kompetentlikning ilmiy-nazariy negizlarini filologiya ta'limi kontekstida chuqur tahlil qilish.

Bo'lajak filologlarda pedagogik ko'nikmalarni shakllantirishning didaktik va metodologik yondashuvlarini aniqlash va ularning samaradorligini baholash.

Filologiya ta'limining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, pedagogik ko'nikmalarni shakllantirishga qaratilgan innovatsion usul va vositalarni tizimlashtirish.

Xorijiy tajribani o'rganish va uning O'zbekiston ta'lim tizimiga tatbiq etish imkoniyatlarini asoslash.

Bo'lajak filologlarda pedagogik ko'nikmalarni rivojlantirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Ma'lumotlarni yig'ish usullari asosan ilmiy adabiyotlar, monografiyalar, dissertatsiyalar, ilmiy maqolalar, ta'lim standartlari, o'quv dasturlari va me'yoriy hujjatlarni tahlil qilishga qaratildi. Xususan, pedagogika, filologiya, psixologiya, didaktika va metodika sohalaridagi yetakchi olimlarning ishlari, shuningdek, xalqaro va milliy ta'lim tashkilotlarining hisobotlari va tavsiyalari o'rganildi. Manbalarni tanlashda ularning dolzarbligi, ilmiy asosligi va mavzuga bevosita aloqadorligi asosiy mezon bo'ldi. Ayniqsa, 2020-yildan keyin nashr etilgan adabiyotlarga ustuvor ahamiyat berildi, chunki ular zamonaviy tendensiyalar va innovatsion yondashuvlarni aks ettiradi.

Ma'lumotlarni tahlil qilishda kontent tahlili, tizimli tahlil, qiyosiy-tarixiy tahlil, sintez, induksiya va deduksiya kabi metodlardan foydalanildi. Kontent tahlili orqali pedagogik ko'nikmalarning tarkibiy elementlari, ularni shakllantirish mexanizmlari va baholash mezonlari bo'yicha adabiyotlarda keltirilgan asosiy g'oyalar va yondashuvlar aniqlandi. Tizimli tahlil yordamida pedagogik ko'nikmalarni shakllantirish jarayonining komponentlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqliklar va ularning umumiy ta'lim tizimidagi o'rni o'rganildi. Qiyosiy-tarixiy tahlil pedagogik ko'nikmalarni shakllantirishga oid yondashuvlarning tarixiy evolyutsiyasini va turli ta'lim tizimlaridagi farqlarini aniqlash imkonini berdi. Sintez metodi orqali turli manbalardan olingan ma'lumotlar umumlashtirilib, bo'lajak filologlar uchun pedagogik ko'nikmalarni shakllantirishning yagona, izchil nazariy asoslari yaratildi. Induksiya va deduksiya metodlari esa umumiy nazariyalardan xususiy xulosalarga o'tish va aksincha, xususiy holatlardan umumiy qonuniyatlarni aniqlashda qo'llanildi.

Tadqiqotning ilmiy asosligi va ishonchliligi tanlangan manbalarning xolisligi, tahlilning chuqurligi va xulosalarning mantiqiy izchilligi bilan ta'minlanadi. Har bir manba tanqidiy nuqtai nazardan baholanib, uning mavzuga oid ahamiyati va cheklovlari hisobga olindi. Tadqiqot natijalarining ishonchliligi turli nazariy yondashuvlarni o'zaro solishtirish va ularning umumiy qonuniyatlarini aniqlash orqali mustahkamlandi. Shuningdek, xorijiy va milliy tajribalarni qiyosiy o'rganish orqali xulosalarning universal va mahalliy sharoitlarga mos kelish darajasi tekshirildi.

Tadqiqotning etik jihatlari ilmiy halollik va shaffoflik tamoyillariga qat'iy rioya qilishni o'z ichiga oladi. Barcha foydalanilgan manbalarga to'g'ri havola berildi va plagiatsiz mutlaqo yo'l qo'yilmadi. Mualliflarning g'oyalari va tadqiqot natijalari ularning asl shaklida, buzilmagan holda taqdim etildi. Ushbu metodologik yondashuvlar bo'lajak filologlarda pedagogik ko'nikmalarni shakllantirishning nazariy asoslarini chuqur va har

tomonlama o'rganish, shuningdek, ta'lim amaliyotini takomillashtirish uchun asosli tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot bo'lajak filologlarda pedagogik ko'nikmalarni shakllantirishning nazariy asoslarini chuqur o'rganib chiqdi. Unda zamonaviy ta'lim talablari nuqtai nazaridan filologiya va pedagogika fanlarining sintezi, shuningdek, pedagogik kompetentlikning kasbiy tayyorgarlikdagi o'rni asoslab berildi. Tadqiqot pedagogik ta'limning umumiy nazariyalaridan kelib chiqib, filologiya ta'limining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda didaktik va metodologik yondashuvlarni tizimlashtirdi. Raqamli texnologiyalarning ahamiyati hamda ulardan samarali foydalanish uchun zarur bo'lgan pedagogik mahoratga e'tibor qaratildi. Natijalar filolog-pedagog kadrlar tayyorlash sifatini oshirishga xizmat qiluvchi amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga zamin yaratdi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Hudson, B., & Zgaga, P. (Eds.). O'qituvchilar ta'limi tadqiqotlari bo'yicha Palgrave qo'llanmasi. Cham: Palgrave Macmillan, 2021.
2. Burns, A., & Richards, J. C. (Muharrirlar.). Ingliz Tili O'qituvchilari Ta'limi bo'yicha Routledge Qo'llanmasi. New York: Routledge, 2021.
3. Tan, K. H. S., et al. "Oliy ta'limda pedagogik kompetensiyani rivojlantirish: Tizimli adabiyot sharhi." Oliy ta'lim tadqiqotlari va rivojlanishi, vol. 41, no. 5, 2022, pp. 1657-1673.
4. Bondarenko, O. V., et al. "Kelajak filologlarining professional kompetensiyasini ta'limni raqamlashtirish kontekstida rivojlantirish." Oliy ta'lim nazariyasi va amaliyoti jurnali, vol. 22, no. 10, 2022, pp. 11-20.
5. Chan, D. K. C., et al. "O'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini qayta konsepsiyalash: Nazariy asos." O'qitish va O'qituvchilar ta'limi, vol. 92, 2020, pp. 103078.
6. García, M. P., et al. "Til o'qitish metodologiyasi va didaktikasidagi hozirgi tendensiyalar." Til va Lingvistik Tadqiqotlar Jurnali, vol. 17, no. 2, 2021, pp. 1001-1015.
7. Peters, M. A., et al. (Eds.). Bloomsbury Ta'lim Nazariyasi Qo'llanmasi. London: Bloomsbury Academic, 2021.
8. Smirnova, A. A., et al. Bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda filologik va pedagogik kompetensiyalarning sinergiyasi. Fan, Muhandislik va Ta'limdagi Kognitiv Tadqiqotlar Xalqaro Jurnali (IJCRSEE), vol. 11, no. 1, 2023, pp. 1-10.